

УДК 82-92.82.09

ТЕРПИМІСТЬ ТА НЕТЕРПИМІСТЬ У МІЖКУЛЬТУРНИХ ВІДНОСИНАХ (НА МАТЕРІАЛІ ПУБЛІЦИСТИКИ УМБЕРТО ЕКО)

Масімова Л.Г.

Публіцистична творчість італійського філософа і публіциста Умберто Еко давно відома за межами Італії. Його статті постійно перекладаються різними мовами. Саме ім'я публіциста стало знаковим, на нього посилаються як на незаперечний авторитет. Таке можливо тільки в тому випадку, коли маємо справу з публіцистикою вищого ґатунку, яка спирається на загальнолюдські цінності.

У своїй публіцистиці У. Еко дає глибокий аналіз сучасного світу, прогнозує можливі шляхи його розвитку та попереджає про небезпеку, що пов'язана з проявами нетерпимості та агресії.

Актуальність дослідження. Умберто Еко та його творчість стали частиною українського інформаційного простору, однак, вони залишаються недослідженими. Дослідження та використання досвіду У. Еко як публіциста світового рівня позитивно сприятиме розвитку української публіцистики та суспільства в цілому.

Постановка проблеми. У даному дослідженні ставиться задача, по-перше, з'ясувати комплекс ідей, які запропоновані в публіцистичній творчості У. Еко та пов'язані зі співіснуванням різних культур, і, по-друге, виявити способи журналістського впливу на міжкультурні відносини.

Для У. Еко проблема міжкультурних відносин лежить в епічній площині. Не випадково його есе „Міграції, терпимість і нестерпне” входить до збірки „П'ять есе на теми етики” [1]. Характеризуючи сучасний світ, У. Еко звертає увагу на зростаючий рух, переміщення людей з однієї країни в іншу. Виникає питання: як визначити це явище? Можна назвати його еміграцією чи це, по суті, міграції? Яким чином можна їх розрізнити? У. Еко пропонує враховувати ставлення переселенців до культури тієї країни, яка надала притулок. „Ми маємо справу з простою еміграцією в тих випадках, коли іммігранти (впущені в країну за політичним рішенням) в значній мірі засвоюють звичаї країни, куди вони потрапили. І перед нами міграції в тих випадках, коли мігранти (від яких неможливо захистити кордон) докорінним чином перетворюють культуру ареалу, де розселяються” [1, с. 136]. Вся Земна куля – це простір постійних переміщень, тому У. Еко прогнозує: „Європа перетвориться в багаторасовий континент, якщо бажаєте, в багатокольоровий континент” [1, с. 138]. Зіткнення культур може привести до кривавих наслідків. Публіцист У. Еко пропонує уникнути небажаних проявів насильства та ворожнечі, виховуючи в суспільстві терпиме ставлення до проявів іншої культури. Щоб боротися з нетерпимістю, потрібно розуміти її природу. Тому друга частина статті присвячується саме нетерпимості. Аналізуючи її природу, У. Еко виходить з власної концепції людини, де людина, перш за все, визначається потребами і можливостями власного тіла. Нетерпимість, на думку У. Еко, має біологічне коріння, „вона базується на емоційних реакціях, частіше поверхових, – ми не переносимо тих, хто відрізняється від нас...” [1, с.143]. Яким чином може журналіст боротися з

нетерпимістю? У. Еко запевняє, що боротися з нетерпимістю тоді, коли вже виникла чергова расистська теорія, вже запізно. Необхідно з дитинства виховувати терпимість і розуміння того, що інша культура збагачує світ, робить його цікавішим.

У статті „Політкоректно або нетерпимо?” розглядається інша ситуація, коли під приводом можливої образи студентів східного походження вилучають з університетської програми такі твори, як „Отелло” В. Шекспіра, адже головний герой цього твору – особистість ревнива і жорстока. У. Еко застерігає проти такого хибного кроку [5]. Тільки знання надають можливість з повагою ставитися до іншої культури. Саме університети та середні школи – це той простір, де необхідно вивчати найкращі зразки різних культур. Заборонити говорити, щоб не образити, – це небезпечна форма нетерпимості, що маскується під повагу до іншої думки.

Таким чином, виховання терпимості та вивчення іншої культури може знищити нетерпимість та допомогти знайти спільну мову представникам різних культур.

Нетерпимість має прояви і на політичному рівні. Стаття У. Еко „Священні війни: пристрасть та розум” намагається з'ясувати причини релігійних війн. „Кожний з нас ідентифікує себе з культурою, в якій він виріс” [2]. Сучасному світові притаманне різке протиставлення культур Заходу та Сходу, а точніше, християнської та мусульманської культур. У. Еко виходить з позиції, що історія не може стати критерієм оцінки цивілізації: „Бен Ладен і Саддам Хусейн – вороги західної цивілізації, але всередині самої західної цивілізації були такі люди, як Гітлер та Сталін” [2]. Тобто не можна давати оцінку певній культурі, спираючись на негативне ставлення до одного представника цієї культури. Культура може вважатися зрілою, якщо виробила терпиме ставлення до культурних розбіжностей. І сучасна цивілізована людина – це людина, яку можна визнати толерантною до проявів іншої культури.

Особливо важливо це розуміти людям, які причетні до високої політики. У статтях „Генерал, Саддам Хусейн і Мохаммад”, „Казки тисячі та однієї ночі, що розповідалися в Багдаді” Умберто Еко оцінює політиків, виходячи з того, в якій мірі вони враховують культурні відмінності при плануванні своїх дій.

У статті „Генерал, Саддам Хусейн і Мохаммад” У. Еко звертає увагу на те, що Саддама Хусейна слід сприймати як персонаж „Тисячі і однієї ночі”, який цінує не аналітичні здібності людини, а хитрість та винахідливість [4]. Тому і в діях свого ворога він буде підозрювати хитрість та бажання обдурити. Цього не враховували американці, які вважали, що Саддам буде керуватися розумом та логікою. Тому повної перемоги над іракським диктатором вони не отримали. Але, з іншого боку, Саддама Хусейна теж не цікавив спосіб мислення американців, тому передбачити їхні дії не зміг, а отже, не отримав перемогу. „Війна – дуже серйозна справа, щоб довіряти її кому завгодно.” – такою думкою У. Еко завершує свою статтю [4]. Висновків він не робить, але вони лежать на поверхні: неможливо будувати сучасне політичне життя, ігноруючи культуру інших.

Ця тема знаходить своє продовження в статті „Казки тисячі та однієї ночі, що розповідалися в Багдаді” [3]. На початку автор наводить приклад вдалого звернення до культурологічних досліджень у сучасній історії. А потім доводить, що президент США Дж. Буш та його команда абсолютно не обізнані з культурою Сходу. Саме в цьому У. Еко бачить причину неправильного трактування висловлювань та дій Саддама Хусейна. „Так, наприклад, бурхливе обурення Білого дому у відповідь на мінливі заяви Саддама (спочатку він говорить, що у нього нема ракет; потім – що він їх знищив; ще пізніше – що знищить; потім – що їх у нього всього дві чи три і так далі) доводить, що

американське командування навряд чи читало казки із „Тисячі і однієї ночі”, дія котрих відбувається в Багдаді і має до багдадського халіфу безпосереднє відношення” [3]. Адже зрозуміло, що Саддам вдається до таких заяв з тією ж метою, що і Шехерезада: затягнути час, аби зберегти власне життя.

Також „відсутність знань в антропології лежить в основі нетерпимості, з якою Буш реагує на здоровий глузд багатьох європейських країн. Буш не враховує, що ці країни протягом півтори тисячі років мирно співіснували або боролися з ісламським світом і глибоко вивчили традиції арабських народів” [3]. Головний висновок цієї статті полягає в тому, що будь-яка виражена політика повинна спиратися на антропологічні та культурологічні дослідження. Можливо, тоді відпаде потреба у військових діях.

На перший погляд здається, що головна мета У. Еко – змусити політиків враховувати культурні розбіжності під час планування своїх дій. Але статті У. Еко мають складну структуру, в них, як правило, відсутні висновки; автор ніби пропонує зразок аналітичного мислення, де висновки читає має зробити самостійно. У такий спосіб У. Еко виховує і розвиває аудиторію, вчить її шукати глибинне коріння, дошукуватися до головної, прихованої причини подій.

Висновки. Тема міжкультурних відносин є наскрізною в публіцистичній творчості Умберто Еко. В сучасному світі посилюються міграційні процеси, що, на думку У. Еко, призведе до зрощення культур. Цей процес може бути важким і кривавим. Можна стверджувати, що головним принципом міжкультурних відносин повинна бути терпимість. Але найчастіше в реальному житті панують прояви дикунської нетерпимості як на рівні побутових відносин, так і на рівні політичних. Журналіст повинен наголошувати на необхідності виховання дитини в дусі терпимості і поваги до проявів іншої культури як у родині, так і в освітніх закладах. Журналіст повинен не лише аналізувати прояви нетерпимості в політиці, а й вчити широку аудиторію виявляти ці прояви, навіть якщо вони маскуються під повагу до іншої думки. І головне, політика повинна спиратися на наукове вивчення культури того чи іншого народу. Україна – багатонаціональна держава, і досвід співіснування народів з різними культурами може статися у нагоді. Тим паче, що У. Еко пропонує конкретну програму дій, які б могли запобігти проявам нетерпимості і агресивності та уникнути ворожнечі.

Список літератури

1. Эко У. Миграции, терпимость и нетерпимое // Эко У. Пять эссе на темы этики / Пер. с итал. Е. Костюкович. – С.-Пб.: «Симпозиум», 2000. – С.129-158.
2. Эко У. Священные войны: страсть и разум // ИноСМИ. – 09.10.2001. – http://www.inosmi.ru/stories/01_12_13_3035_139464.html
3. Эко У. Сказки тысячи и одной ночи, рассказанные в Багдаде // ИноСМИ. – 20.03.2003. – <http://www.inosmi.ru/print/174607.html>
4. Eco U. Il generale, Saddam Hussein e Maometto / Eco U. La bustina di Minerva. – Milano: Bompiani, 2004. – P. 286-287.
5. Eco U. Politicamente corretti o intolleranti? / Eco U. La bustina di Minerva. – Milano: Bompiani, 2004. – P. 29-30.

Поступила до редакції 03.08.2006 р.